

PÅ TVÆRS AF GERONTOLOGIEN – ORDKLØVERENS PERSPEKTIV

Knud Ramian, Inger-Lise Dyrholm

Det kan virke banalt, at forståelsen af aldring og alderdom må være et tværvideenskabeligt anliggende. Mindre banalt bliver det, når man sætter ordkløveren i gang. Så bør man kunne redegøre for begreberne viden, tværviden, tværvideenskab, tværvideenskabelig og disciplin. Denne artikel er et forsøg på at forstå fænomenet »den tværvideenskabelige/tværfaglige gerontologi i Danmark«. Til inspiration er indsamlet svar på et simpelt spørgeskema, som vi har sendt ud til en række mennesker, der har været aktive i det, vi kalder den tværvideenskabelige gerontologi i Danmark.

Artiklen er skrevet ud fra et perspektiv, der opstår, når man som forfatterne gennem 30 år har deltaget i den tværgående gerontologiske bevægelse. Forfatterne er: Centerleder, cand.psych. Knud Ramian som har været i selskabets bestyrelse fra 1985 til 2000 og i bladets redaktionskomité siden 1994. Ergoterapeut mm., uddannelseskonsulent Inger-Lise Dyrholm, som har været i selskabets bestyrelse siden 1985, størsteparten af tiden som kasserer.

Gerontologi og samfund 2002, 18; 2: 30-32

Det var ikke lægerne, der opfandt alderdommen, men de opfandt gerontologien. Gerontologien har derfor i årevis bidraget til menneskers oplevelse af, at alderdom var en slags overbegreb for en samling sygdomme. Sådan er det ikke helt længere. Den tværfaglige gerontologi står stærkt i Danmark, siger vi.

I halvfjerdsene kom der et opgør med den gamle gerontologi, og gerontologien blev ændret til at være læren om »Den normale aldring«. Her skiltes sygdom og aldring ad. Det var dette udvidede aldringsbegreb, der mentalt gav plads til den tværvideenskabelige tilgang.

Der er dog ingen tvivl om, at »medicinsk gerontologi« stadig fylder meget i det internationale gerontologiske landskab, men det tværvideenskabelige trænger sig stadig mere på, også i den store verden. Gerontological Society of America har nu sat udviklingen af

multi- og tværdisciplinære aktiviteter øverst på deres handlingsplan.

VIDEN OG VIDENSKAB

Det »tværvideenskabelige« indeholder det »videenskabelige«, og det »videenskabelige« indeholder »viden«. For at kunne gå på tværs, må der være et fag eller en disciplin at vide noget om.

Vil man tværfagligheden, må man derfor først og fremmest støtte *faglighederne*. Første skridt på vejen mod et universitetsfag, kan være etableringen af et professorat. Det første professorat, som havde med ældre at gøre, kom naturligvis og fortjent nok i *geriatri*. Det styrker et fagområde at have et professorat. Det kan skabe ressourcer og faste stillinger. Siden hen er der etableret flere forskningsprofessorater inden for gerontologien, bl.a. i humanistisk gerontologi og senest i gerodontologi. Man har tidligere kunnet måle disciplinens styrke på antallet af professorater, men det er ikke så enkelt længere, for der er opbrud i vidensbegreberne, i videnskaben, i disciplinerne og i fagene.

Danmark har i dag flere videnskabende, gerontologiske fagområder og miljøer end nogensinde før. De eksisterer både i form af centre og institutter, i form af »selskaber« og i form af gerontologisk arbejdende enkeltpersoner. Der er Center for Aldringsforskning ved Syddansk Universitet (før: Ældreforskningscenter), Center for Gerontopsykologi, Center for Molekylær Gerontologi, Center for Ældre-pædagogik, Dansk Geriatriisk Selskab, Gerontologisk Institut, Gerontopsykologisk Selskab, Odontologisk Ældreforskningscenter.

Mange af miljøerne er langt fra stabile endnu. For nylig er Socialministeriets nye sektorinstitut Institut for Pensions- og Ældrepolitik etableret, og på næsten samme tid har det virkeligt tværvideenskabelige Videnscenter på Ældreområdet desværre måttet indstille sine aktiviteter midlertidigt. Dette må formodes at bero på en fejltagelse, og der arbejdes på en videreførelse af centret.

Dansk Gerontologisk Selskab udgør en platform for både grundforskning, sektorforskning og praksisforskning. Det er et udtryk for en åbenhed omkring begrebet *viden*, samtidig med at man holder fast i, at det er et videnskabeligt selskab for videnskabende mennesker. Denne holdning udgør en udfordring for såvel den traditionelle videnskab, som for de nye vidensområder.

MØDER PÅ TVÆRS

Vi fortsætter det tværvideenskabelige ordkløveri af begrebet »tvær-«. Man må forholde sig til begrebet »på tværs«. Begrebet indebærer, at noget eller nogen mødes. Det er ikke elementært. Videnskaben er en kritisk aktivitet, og mulighederne for magtkampe og gensidig nedvurdering er nærliggende – og disse processer foregår i vidt omfang inden for disciplinerne. Det kan under særlige omstændigheder være nemmere at skabe konstruktive relationer på tværs af fagene, end indenfor.

Dansk Gerontologisk Selskab har spillet en vigtig rolle i etablering af en række forskellige, tværvideenskabelige mødesteder, hvor mennesker *kan lide* at mødes. Centralt står *årsmøderne*. Der er tale om to-dages konferencer, hvor omkring halvdanden hundrede mennesker deltager. Flere bliver der ikke gjort plads til, for at sikre en grad af intimitet, som ellers sædvanligvis ikke får lov at udvikle sig på konferencer. Vore interviews viser, at det blandt andet er på årsmøderne, at man sikrer sig en opdatering af aktuelle tendenser på tværs af fagene. Samtidig er de båret af en årelang tradition for gensidig nysgerrighed og dansk hygge.

De nordiske konferencer er også et godt mødested for danskere, der på tværs af fag har spist mange gode middage sammen. Vi vil påstå, at der findes et godt (og stort set kærligt) tværvideenskabeligt netværk i Danmark. Det består af en relativt overskuelig gruppe af mennesker, der i skiftende kombinationer bidrager til tværfagligheden. Der har gennem mange år været en tradition for, og megen lyst til, at mødes på tværs af faggrænser. Og der har været en grundlæggende gensidig respekt for hinandens forsøg på at udvikle faglighed.

TVÆRFAGLIGT OPBRUD

Baggrunden for den kærlige udvikling har været *afviklingen* af DGS's generalforsamlinger som lægevidenskabelige dagmøder med efterfølgende smokingklædte middagsgæster og dans.

Det tværfaglige opbrud opstod i 1970'erne, og der kom nye mødeformer for en yngre generation. Det foregik på mere ydmyge steder, fx højskoler rundt omkring i landet. Disse todages møder tiltrak en stor skare af engagerede fagfolk. Det sociale element og selvfremskaffet underholdning var fremtrædende.

Figur 1 Gerontologiens placering dårlige placering i uddannelserne diskuteres på lægeforeningens konference om sammenhæng mellem teori og praksis inden for ældreområdet – i 1984. Fra venstre ses Knud Ramian, Hans-Jørgen Scheel Andersen, Inger-Lise Dyrholm, Henning Kirk og Andrus Viidik.

Til gengæld blev mange af lægerne væk i en periode. Der var mange, som ikke satte pris på den udgave af tværfagligheden – måske var det også et generationsopgør. Det er vigtigt at huske, at det i hvert fald ikke kun var videnskaben, der trak!

TVÆRVIDEN

Den næste kløvnings i tværvidevidenskabelig er, som ordet siger, »tværviden«. Man må vide noget på tværs af disciplinerne for at være motiveret til, og for at kunne, udvikle en fælles viden. De enkelte discipliner graver sig oftest ned i deres underjordiske huler. Det sker ved hjælp af en viden og et sprog, der gør forskningen til et babylonisk rige, hvor flere og flere ved mere og mere, men forstår mindre og mindre. Vejen ud af Babylon er bragt med tværvidevidenskabelige projekter. Disse projekter kræver, at vi ved, hvilken del af vores viden, der er relevant »tværviden«, og at vi kan formulere den på et sprog, der kan kommunikeres til andre faggrupper.

Når man søger efter *interdisciplinary* og *gerontology* på nettet, er det ikke forskningsinstitutioner, der dukker op. Langt de fleste hits handler om *efteruddannelse* først og fremmest af praktikere. Sådan er det også i Danmark. Praktikerne har den store fordel, at deres problemer ikke lader sig opdele i biologiske, psykologiske og sociale fænomener. Det gør undervisning af disse grupper til en interessant tværvidevidenskabelig udfordring.

Man kan sagtens udbrede sig om sit fag og dets fortræffeligheder i en *multividevidenskabelig* undervisning. Vil man lave *tværvidevidenskabelig* undervisning, stiller det krav om, at man udvælger netop den viden, som har relevans for målgruppens problemer. Erfaringerne fra 1980'erne viste, at når fem engagerede fagfolk fra forskellige discipliner underviste i samme emne samtidig – så rykkede det. Det kan man ikke gøre uden dialog. Tværvidevidenskabelig undervisning kan bidrage til at definere, hvilke *dele* af disciplinerne, der kan være relevante »tværviden«. Det er denne stort set uomtalte »tværviden«, som er grundlaget for ideerne til tværvidevidenskabeligt arbejde.

TVÆRGERONTOLOGISKE AKTIVITETER

Det er naturligvis en opgave for et gerontologisk selskab at sprede tværviden om gerontologi.

Denne udvikling startede i 1980 med det første Årskursus i Gerontologi, som blev afholdt på Folkeuniversitetet i Århus.

I 1983 blev der gennemført en undersøgelse af gerontologiens placering i det danske uddannelsessystem (se figur 1). Den viste tydeligt, at gerontologi-undervisningen i grunduddannelserne havde trange kår. En af de få højere uddannelser, der systematisk fik etableret en omfattende tværfaglig gerontologi-undervisning, var Tandlægehøjskolen i Århus (se figur 2).

Dansk Gerontologisk Selskab har gennem mange år afholdt flerdisciplinære kurser i gerontologi med diplomkurserne i København og Århus som det faste fundament. De adspurgte gerontologisk interesserede nævner alle undervisningsopgaver som steder, hvor man har mødt fagligt set interessante mennesker fra andre områder.

Vi kan vel konstatere, at der stadig er langt igen, før gerontologi har en rimelig placering i de grundlæggende uddannelser. I GERONORD nr. 1, 2002 spørger Andrus Viidik: *Er gerontologi en videnskab?* Han spørger, hvorfor der ikke findes en akademisk uddannelse i gerontologi, og han svarer, at det ville blive en lang uddannelse, hvis den skulle omfatte alle grunddisciplinerne, og det ville være svært at finde karrieremuligheder: Hvem ville ansætte en akademisk gerontolog? Og til hvad?

Der er stadig brug for en aktiv indsats for at placere gerontologien i et tilstrækkeligt omfang i uddannelserne. Indtil da må »tværviden« erhverves *efter grunduddannelsen* – og derfor er det så vigtigt med rammer for det tværgående samspil. Det sidste skud på stammen er etablering af en masteruddannelse i gerontologi på Syddansk Universitet i Odense. Skal man for alvor i gang med tværvidevidenskabelige aktiviteter stiller det måske krav om tværviden på et endnu højere niveau, end vi almindeligvis har i dag. Der er brug for flere tværvidevidenskabelige initiativer, som også yngre kan deltage i.

TVÆRVIDENSKAB

En af de beholdere, man kan bruge til at samle relevant »tværviden« op i, er bøger og tidsskrifter. *Gerontologi og samfund* har siden 1985 været et eksempel på et etableret, multividevidenskabeligt tidsskrift til en tværfaglig målgruppe. Det er *det* gerontologiske tidsskrift i Danmark i dag. Bladet er præget af artikler skrevet på et passende højt fagligt niveau. Bladets målsætning er at formidle forskning og praksis til fagfolk og andre, der ønsker at være bredt orienteret inden for gerontologien.

Det tværvidevidenskabelige samarbejde har i Danmark udviklet sig gennem *bogskrivningerne* fortrinsvis til undervisningsbrug:

Figur 2 Århus Tandlægeskole i 1983, hvor Andrus Viidik underviste i gerontologi.

- Alderdom og Alderdomsproblemer (Fromholt og Ramian 1975)
- Den normale aldring I-II (Magnussen, Engberg Pallesen et al. 1978, 1982)
- Aldringens mange facetter (Viidik 1983)
- Gammel Quinde – Ny verden (Dyrholm 1987)
- Gerontologisk Håndbog (Pedersen, Fromholt et al. 1990)
- Vejen til en god Alderdom (Ramian 1992)
- Viden om aldring – veje til handling (Kirk og Schroll 1998)
- Aldring og ældrebilleder – mennesket i gerontologien (Blaakilde og Swane 1998)
- Svækkelse i Alderdommen (Fromholt, Hjorth-Hansen et al. 1999)
- Forebyggelse i Alderdommen (Avlund, Dyrholm et al. 2000)
- Gerontologi – livet som gammel (Swane, Blaakilde et al. 2002).

Balancen mellem multifaglighed og tværfaglighed svinger meget i disse bøger, men de har opdyrket et tværvideenskabeligt sprogligt niveau, som vi kan forstå hinanden på.

Når man læser forfatternes navne i indholdsfortegnelserne på disse bøger, falder gentagelserne i øjnene. Den tværgående gerontologi i Danmark udgøres af en forholdsvist stabil gruppe mennesker, der i årevis har samarbejdet, og hvoraf mange nu er i senkarrieren.

Et problem med lærebøgerne er, at de skrives på et niveau, hvor alle kan forstå indholdet, for at gøre markedet stort nok til en bogudgivelse. Det er bøger skrevet til det danske marked, og hvis man læser litteraturlister fra fx norske uddannelser, er der stort set ingen danske titler. Tværviden på et højere niveau kunne måske skabes på skandinavisk basis med et elektronisk tidsskrift og tematiske, tværvideenskabelige udgivelser.

TVÆRVIDENSKABELIGHED

Videenskabelighed henfører til den skabende proces.

Der er forskning, hvor man studerer et fænomen fra forskellige faglige synsvinkler, hvor hver bidrager med et element af viden, eller hvor nogle faggrupper er underleverandør af data til andre: Man kunne kalde den *multidisciplinær* forskning.

Den *tværdisciplinære* forskning opstår, når man i fælles forskningsprojekter sætter

de forskellige discipliners fund i relation til hinanden, og hvor man udvikler modeller, der kan forklare, hvordan psykologiske, biologiske, sociologiske og kulturelle faktorer faktisk spiller sammen.

Der har i de seneste godt og vel ti år udviklet sig nogle erklærede, tværvideenskabelige miljøer, hver med deres særlige profil: Gerontologisk Institut, Institut for Socialmedicin på Institut for Folkesundhedsvidenskab i København, det nyskabte Center for Aldringsforskning ved Syddansk Universitet i Odense, og Odontologisk Ældreforskningscenter på Tandlægehøjskolen i København.

Det er tankevækkende, at denne tværvideenskabelighed i universitetsregi opstår på de sundhedsvidenskabelige fakulteter – gerontologiens gamle fædreland. De tværvideenskabelige projekter er opstået omkring bl.a. nordiske og danske kohorteundersøgelser, undersøgelser af 100-årige, gener, funktionsevne, tandstatus og ældrebilleder. Glostrup-undersøgelserne var én af begyndelserne, i 1964. Forskningsministeriets Ældreforskningsprogrammer I og II, hvoraf det sidste blev afsluttet i 2000, har været med til at skubbe på.

Set i det 30-årige perspektiv er de ægte, tværvideenskabelige projekter først for alvor ved at slå rod. Opgaven er at forsætte dyrkningen.

KONKLUSION

En søgning på nettet viser, at antallet af tværdisciplinære, gerontologiske forskningsmiljøer ikke er overvældende. Det kan konstateres, at der i mere end 30 år er sket en kontinuerlig udvikling af grundlaget for en tværvideenskabelig gerontologi i Danmark.

Dansk Gerontologisk Selskab har spillet en central rolle i udviklingen af dette grundlag. Vi er blevet klogere på, hvad grundlaget kan bestå af. Der skal være fag og miljøer forskellige steder. De skal kunne tiltrække og bevare fagfolk i det gerontologiske arbejdsmiljø. Der skal være et tværvideenskabeligt netværk, der kan rumme og organisere disse miljøer. Det er ikke ph.d.-stipendier og viden-skab, der giver det. Der skal lidenskab til.

Der skal være mødesteder og rammer, som fremmer udviklingen af nære sociale relationer og netværk. Der skal skabes en »tværviden« – en sum af kollektiv viden i et sprog, der kan forstås disciplinerne imellem. Det hjælper med sociale og fysiske muligheder,

som gør det hyggeligt, interessant, udviklende eller givtigt at efterspørge andres viden.

Multidisciplinære aktiviteter i form af undervisning og bogprojekter har vist sig nyttige til styrkelsen af netværket og skabelse af en kollektiv viden og et fælles sprog som et grundlag for tværfaglighed. Der er stadig behov for at producere tværfaglig gerontologi til grunduddannelserne. Efter etableringen af Gerontologisk Institut i 1989 er de sundhedsvidenskabelige fakulteter nu også ved at udvikle deres egne, tværvideenskabelige gerontologimiljøer.

Er gerontologien i Danmark så blevet tværvideenskabelig? Den er blevet stædigt bedre gennem mere end 30 år, og det er lige ved at lykkes. ■

LITTERATUR

Avlund K, Dyrholm I-L, Holstein BE, Ingerslev J (Eds.). Forebyggelse i Alderdommen. Frederikshavn: Dafolo 2000.

Dyrholm I-L (red.). Gammel Quinde – Ny Verden. Næstved: Dansk Gerontologisk Selskab 1987.

Fromholt P, Hjorth-Hansen J, Høeg D, A Viidik A (Eds.). Svækkelse i alderdommen – Omsorg og etik i svækkelsesforløbet. Frederikshavn: Dafolo 1999.

Fromholt P, Ramian K (Eds.). Alderdom og alderdomsproblemer. En studiebog. København: Hans Reitzel 1975.

Kirk H, Schroll M (Eds.). Viden om aldring – veje til handling. København: Munksgaard 1998.

Magnussen G, Engberg Pallesen A, Viidik A (Eds.). Den normale aldring I-II. København: Arkiv for praktisk lægegerning 1978/1982.

Pedersen JB, Fromholt P, Holstein BE, Hviid P, Kirk H, Schroll M, Viidik A (Eds.). Gerontologisk Håndbog aldring – alderdom – ældrefolkning. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck 1990.

Ramian K (red.). Vejen til en god Alderdom. København: Nyt Nordisk Forlag 1992.

Swane CE, Blaakilde AL, Amstrup K (Eds.). Gerontologi – livet som gammel. København: Munksgaard Danmark 2002.

Viidik A (red.). Aldringens mange facetter. Århus: Dansk Gerontologisk Selskab 1983.